

Janne Utraisen paatti
lupaa uulin pihalla.
Taustalla siintää Turvejär-
vi, josta luontatalouden
elonkehää elävä perhe
kalastaa silat ja ahvenet.

Kirjailijan kädet

Esikoiskirjailija
Janne
Simonpoika
Utraisen
mielestä
maailma
pelastuu vain,
jos vähennämme
kulutusta.
Hän elää
suurperheensä
kanssa
Inarin
syväkylällä
niin kuin
opettaa.
Nyt hänen
elämäntapaansa
uhkaa vakava
sairaus.
Siksi Olaf-
sonnin
on kuoltava.

Pekka Juntti, teksti
Antti J. Leinonen, kuvat

Päivänä jona lapinlehmä-
mulli Olafin elämä päättyi,
maisema henkii uhkausta
talvesta. Turvejärvi Inarin
Partakossa soudattaa enää
kalastavia koskeloita,
muut vesilinnut ovat jo sii-
pineet suopeammille seu-
duille. Suo järven pohjoispuolella on har-
maaksi lannistunut.
Olaf ihmettelee karsinastaan viattomilla
mullinsilmillään ihmisiä. Se on näykinnyt
kerppunsa, karva kiiltää valkoisena. Näyt-
tää, että sen elämässä juuri nyt kaikki on
mallillaan.
Se on jotenkin lohduttava ajatus.
Seinän takana kuusi suomenlammasta
kyselee, mikä meno. Niiden seassa mylvii
sievä hieho Omena, jonka piti poikia Ola-
fille vasikka ja lypsää maitoa elättäjilleen.
Mutta niin ei käynyt, sillä mikrotilan
48-vuotiaasta isännästä Janne Simonpoi-
ka Utraisesta ehti tulla kädetön sitä en-
nen. Ei hänestä ole enää lypsylle ja leh-
män pitoon. Siksi Olaf saa tänään lähteä
osaksi ravintoketjua. Omenan vuoro tulee
myöhemmin.

JATKUU SEURAAVALLA SIVULLA ►►

SUNNUNTAI

► JATKOA EDELLISELTÄ SIVULTA

Sovin jo talvella Utriaisens kanssa haastattelusta, kun hänen esikoisteoksensa ilmestyy. Kariston kustantama eränovellikokoelma *Pyhävaara* julkaistiin syyskuussa.

Myöhemmin Utriaiainen ehdotti, että tulisin avuksi teurastamaan, koska hänen ”käsirievuistaan” ei ole mihinkään. Pakkasi saisin haastattelun.

Ja tässä sitä ollaan, muli-Olafin lempään katseen edessä.

Utriaiainen näyttää käsiään, leivittää työmiehen koparia, joista toisessa keskisormi harottaa holtittomana ylöspäin.

”Tämmöset nää on.” Utriaiainen huomasi oireita käsissään jo vuosi sitten syksyllä, kun nylki kyyttöään kenturalla.

Itäsuomenkarjan hieho oli niin äkkijyrkkä lemmikki, että se oli pantava lihoiksi. Mutta nylkypuukko ei totellutkaan entiseen tapaan.

Kaamos tuli, ja oireet pahenivat. Utriaiainen joutui jäämään sairauslomalle.

Norjalaisyhtiö sai pestata sijaisen ajamaan turskarekkaa Pohjois-Norjasta Saksaan.

Helmikuussa Utriaista alettiin tutkia. Hän ravasi lääkärissä Rovaniemellä. Hänet kuvattiin päästä varpaisiin, hermopinnettä etsittiin, sydän tutkittiin. Oireiden syy pysyi piilossa, mutta kesää kohti tullessa alkoi olla selvää, että Utriaiainen on ”ryskätyönsä” tehnyt.

Se on kova paikka kenelle tahansa, mutta varsinkin miehelle, jonka maanläheinen elämäntapa perustuu eteviin, tekeviin käsiin.

Kaksivuotias Elle-Karen pääsi silittämään kanaa äitinsä Katja Jomppasen kanssa.

Janne Utriaisens ja hänen puolisonsa Katja Jomppasen elämä on kuin Syrjä-Suomesta 1950-luvulta. Naapureita ei näy. Tyttäristä Inari, Inga-Sara ja Ida käyvät koulua 40 kilometrin päässä Sevetijärvellä. Kaksivuotias Elle-Karen viettää päivät kotona.

Sähkö, auto ja pari kannettavaa tietokonetta ovat liki ainoita asioita, jotka muistuttavat nykyajasta.

Talossa ei ole juoksevaa vettä. Likavesi kaadetaan laskiämpäriin ja kannetaan ulos. Jääkaapin virka ajaa viileä komero kuistissa. Tarpeilla käydään puuceessä. Pesulla ulkosaunassa.

Tiluksia tutkaillessa sitä kyselee itseltään, millaista on hakea käyttö- ja saunavesi avannosta Lapin paikkakunnassa tai painaa paljaat pakaransa jäiselle hyysikän reiälle.

Mahtaa se olla, elämää.

Perhe elää luontaistalouden vuodenkiertoa, jossa syksy on kiivainta aikaa. Teurastusten lisäksi täytyy rientää keräämään kesän tuotto metsistä ja soilta. Työ alkaa elokuussa hillastuksella. Lakkasoilta pyyhälletään mustikkaan. Sitten ovat vuorossa sienet ja puolukat. Tatit syödään, rouskut säilötään. Lokakuussa Turvejärven siika tulee rantavesiin. Silloin Utriaiainen ja Jomppanen verkottavat talveksi kalaa.

Talvi on hiljaista aikaa, mutta jos kotimaiseen eksyy riekkoparvi, Utriaiainen pyytää lintuja tyttäriensä kanssa ansoilla. Kaksitoistavuotias Inari on jo etevä riekonpyytjä.

Kun aurinko maaliskuulla palaa pohjoiseen, Utriaiainen virittää hauelle iskukoukut. Huhtikuun lopulla kotisalmi aukeaa ja perhe soutaa verkot pyyntiin. Sitten alkaakin jo avovesikausi. Utriaiainen pyytää

lähijärvistä katiskalla ahvenia. Hän pitää yllä pyyntikiertoa, jossa yksi järvi lepää, kun muita kalastetaan.

Utriaiainen laskee, että perhe käyttää yli kaksisataa kiloa itsepyydyttyä kalaa vuodessa.

Perheen elämäntapa tuntuu vaivalloiselta, mutta he ovat valinneet näin, koska se tuntuu oikealta ja kohtuulliselta.

Vaikka luonto antaa ruokaa, myös rahaa tarvitaan. On maksettava sähkölasku, pidettävä auto kunnossa ja ostettava lampaille heiniä. Katja Jomppasen arki kuluu tilan töissä, joten perhe on elänyt Utriaisens tuloilla. Nyt kun Utriaiainen on sairauspäivärahalla, tulot ovat pudonneet roimasti.

Käsiensä vuoksi Utriaisella on enää yksi mahdollisuus leventää leipää: tehdä niin hyviä kirjoja, että ne myyvät.

Vaikka rahasta on pulaa ja perhe ki-tuuttaa köyhyysrajalla, heidän kokemuksensa köyhyydestä on erilainen kuin kaupunkien köyhillä. He eivät ole osattomia tai hylättyjä, päinvastoin. Heidän päivän-sä täytyvät mielekkästä tekemisestä, ja he saavat syödä superfoodia suoraan luonnosta.

Pariskunnan mielestä he elävät hyvää elämää, kohtuutaloutta, joka on tulevaisuutta aikana, jota varjostavat ylikulutus ja ilmastokatastrofi.

Utriaiainen on laittanut karjasuojan kaikki valmiiksi. Karsinaa vasten seisoo pienoiskivääri. Sen vieressä on teräväkärkinen veitsi. Suojan ulkopuolella seinään nojaa vanha sotilaskivääri sen kammottavan ja hyvin epätodennäköisen vaihtoehdon takia, että Olaf karkaisi veripäissään pilttuustaan.

Omenasta piti tulla Olafin morsian ja lypsylehmä, mutta sekin teurastetaan ennen kuin nietokset peittävät Inarin.

Janne Utriaiainen ja Katja Jomppanen paimentavat lammaskatrastaan. Kun he nyt luopuvat lehmistä, lampaita otetaan lisää.

SUNNUNTAI

Oli pitkään epäselvää, kykeneekö Utriaiainen enää käsitlää ampumaan itse mulliaan. Hän kysyi kylän poromiehiltä apua, mutta heillä oli menoa. Lopulta hän sai järjesteltyä teurastustilanteen selaiseksi, että voi itse lopettaa Olafin.

Utriaiainen nousee tuolille karsinan viereen ja kertaa toimenpiteen.

”Pekka antaa kiväärin, ja minä ammun. Sen jälkeen menen karsinaan ja Pekka antaa veitsen. Pistän sen näiden käsiini takia onteen eli poromiesten vanhalla tyylillä.”

Onteon pistäminen tarkoittaa veitsen pistämistä suoraan sydämeen. Tällöin veri valuu rintaonteloon.

”Ja kun olen pistänyt, me annetaan sen kuolla rauhassa ja mennään itte vaikka kahville.”

Utriaiainen ripottelee kauhalla kauraa Olafin eteen. Olaf heilauttaa tomerasti häntäänsä ja alkaa herkutella.

”Anna nyt se pyssy”, Utriaiainen sanoo rauhallisella äänellä.

Jos olisimme keskellä Utriaisens novellia, joissa kirjailija usein kurmuuttaa alter egoaan Marko Porttia, olisimme lähellä tarinan tihentymää, joka enteilee ratkaisevaa käännettä.

Silloin lauseet lyhenisivät. Kaikki tulisi muuttumaan. Paluuta ei olisi.

Se oli tilanne Utriaisella itselläänkin haastattelua edeltäneellä viikolla, kun hän istui Lapin keskussairaalassa erikoislääkärin pakeilla. Hän oli ottanut Katjankin mukaan Rovaniemelle ja vienyt tämän syömään ja hoteliin yöksi, sillä kirjaennakot olivat napsahaneet juuri tiille.

Lääkäri luki tuomion. Amyotrofinen lateraaliskleroosi, ALS. Se lamauttaa lihaksen yksi kerrallaan. Kun tauti 3–5 vuoden kuluessa etenee keuhkoihin, potilas tukehtuu.

Lääkärin madonluvuissa oli kuitenkin häivähdys valoa. Jo kesällä oli alettu epäillä, että Utriaiainen saattaa sairastaa ALS:n harvinaista, hitaammin kehittyvää versiota, joka kulkee nimellä *flail arm syndrome*.

Siitä nimenomaan oli kyse.

”Tätä on vaan kolmella muulla Lapissa. Tämä voi jäädä vaan näihin käsiin. Mutta kukaan ei tiedä”, Utriaiainen kertoo.

Kun kysyn, pelottaako Utriaista tuleva, hän lyö leikiksi ja siteeraa inarilaista matkailuyrittäjä Timo Sarkojaa, jonka palveluksessa teki aikanaan kokin ja eräoppaan

hommia. Sarkojalla oli tapana ihailla aamuisin uutta kevätpäivää ja todeta, että kyllä se tästä vielä synkkenee.

”Se oli hyvä. Jos sen kääntää toisin päin, niin silloinhan on vielä jotain, mistä vielä synkentyä.”

Utriaiainen nauraa, mutta kun hän hiljenee, ilma tuntuu raskaalta ja alakuloiselta.

”Ei tämä parane. Eikä se myöskään mu-rehtimalla parane. Kenkuttaahan se, kun on käsillään tehnyt ja kaiken oppinut.”

Tosiaan. Utriaiainen on ollut kädellisen edustavimmasta päästä. Hän on työskennellyt koko ikänsä freelancerpohjalta, liittänyt työpaikasta ja ammatista toiseen.

Pirkkalassa varttuneen Utriaisens ei koskaan pitänyt tulla Lappiin, sillä mahdollisuuksien Eurooppa aukeni edessä. Kuusi-toistavuotiaana hän jo hääri teollisuusvarastolla Bremenissä.

Hän työskenteli kokkina Itävallassa ja sitten Levin Hullussa Porossa. Vuodet kulivat, ja etelän mies huomasi edelleen viihtyvän pohjoisessa. Enontekiöllä, Utsjoella ja Inarissa.

Ja kädet kävivät. Hän leikkasi poronruhoja, opetteli riekon ja hirven metsästyksen sekä kalastamaan Tenon lohta.

Utriaiainen löysi Katjansa Inarin Angelista, jonne tämä oli muuttanut eron jälkeen kahden lapsensa kanssa kirkonkylän hälyä pakoon. Kohta kädet keinuttivat pikkuista tyttölasta.

Vuonna 2009 Katja ehdotti, että mitäpä jos muutettaisiin Partakkoon.

Tuvan nurkassa on puusohva, Janne Utriaisens lempipaikka.

JATKUU SEURAAVALLA SIVULLA ►

SUNNUNTAI

► JATKOA EDELLISELTÄ SIVULTA

He löysivät Google-haulla Partakosta myynnissä olevan tilan ja tarttuivat tilaisuuteen.

Partakossa pariskunta perusti luontais-einkeinotilan. Sillä tarkoitetaan tilaa, jossa päätulonlähteitä ovat poronhoito, kalastus, metsästys ja keräily. Janne Utraiainen viritteli ammatikalastusta Inarilla ja Nitsillä, mutta se ei lyönyt leiville. Virallisesta luontaiselinkeinokokeilusta ei lopulta jäänyt käteen muuta kuin velkaa.

Pian pankki vaati saataviaan, ja Utraiasen oli pakko lähteä Jäämerelle tilintekoon. Ne olivat raskaita vuosia. Mies joutui tekemään viikkojen pituisia työkeikkoja kaukana kotoa samaan aikaan kun vaimo koetti jotenkin pärjätä tilalla karjan ja lasten kanssa.

Oli hilkulla, ettei tullut ero.

Kääntöpuolena olivat huimat seikkailut. Utraiainen pestautui kalastusaluksille, joilla kalastettiin silliä ja turskaa. Suurin kurenuotalla saatu sillisaalis oli neljäsataa tonnia. Se tarkoittaa koko Inarijärven kahden vuoden saalista.

Yksi ihmeellisimmistä reissuista oli hyljejahti norjalaisella hylkeenpyyntialuksella Havselilla. Seitsemän viikon matka jäiden sekaan toi saaliiksi 4 300 grönlanninhyljettä.

On tullut aika. Ojennan asean Utriaiselle. Hän ottaa patruunan suupielessään, lataa asean ja laskee sen lepäämään karsinaa vasten.

Kun herkuttelupuuhiin keskittynyt Olaf kääntää päänsä, Utraiainen painaa liipaisinta.

Laukaus vaimenee tussahdukseksi kalloon.

Olaf valahtaa maahan. Utraiainen kappaa aitaukseen.

”Nyt anna se puukko.”

Utraiainen työntää veitsen lavan takaa kahvaa myöten eläimeen ja jättää sen siihen. Olafin silmät pyörähtävät, se korahtaa, kouristelee. Utraiainen katselee Olafia, joka tekee matkaansa elätimullista perheen ravinnoksi.

”Nyt loppu kiireet,” Utraiainen sanoo. Katsomme Olafia, ja ymmärrän, että kotieläimen elämä päättyy aina petokseen.

”Se meni hyvin. Tässä on semmonen lähtö, miten minä haluan lähteä. Taju pois ja sen jälkeen tappo.”

Utriaisesta näkee, että teurastus tuntui pahalta. Ehkä sen pitääkin tuntua pahalta. Ehkä maailma olisi parempi paikka, jos ihmiset joutuisivat kohtaamaan nämä hetket. Mutta juodaan kahvit ja puhutaan sitten.

Tupa on kodikas ja siisti. Se on sisustettu peppipitkäotssumaisesti, värikkäästi. Seinällä roikkuvassa äitienpäiväkortissa lukee *minä rakastan sua aina vain ja aina sua halaan*.

Utraiainen kaatelee kahveja muumimukeihin, joiden mallit hän tietää nimeltä. Hänen omansa on pinttynyt sisältä mustaksi.

Utraiainen kellahtaa puusohvalle ja alkaa pukea teurastuksen pintauttamia ajatuksiaan sanoiksi. Hänen mukaansa suuri ongelma globaalilla tasolla on tuotantomallin vääristyminen. Tuotanto ja kulutus on irrotettu toisistaan, mikä tukee feodaalista pyramidirakennetta, jossa alimpana ovat orjuuden kaltaisissa oloissa elävät ihmiset.

Janne Utraiaisen keskisormi ei tottele enää.

Kahvihetken aikana Olaf on muuttunut lopullisesti lihaksi.

Kun tuotanto ja kulutus ovat erillään, ihmiset tyhmistyvät taajamiin, erkaantuvat luonnollisesta elonkehästä ja alkavat liittää eläimiin sellaisia inhimillisiä asioita, jotka eivät eläimeen kuulu.

”Minä olen ajatellut, että ihmisen pitäisi tietää kaksi asiaa. Mistä ruoka tulee, ja mihin paska menee. Ne kun pohtii hyvin, niin maailma on ihan eri näköinen.”

”Kun näet tuotantomallin, koko sen ketjun, sitä kautta rakentuu myös se eettisyys siihen mukaan.”

Utraiasen mukaan tuotannon ja kulutuksen erkaantuminen johtaa ylikulutukseen, mistä päästään ilmasto- ja ympäristöongelmiin ja siitä takaisin karsinassa puukko sydämessään makaavaan Olafiin.

Kun mulli tänään teurastettiin, tuotanto ja kulutus löivät kättä kestäväällä tavalla. Liha ei ole vain paketti marketissa. Se on eläintä, joka kasvoi silmien alla. Kun ihmisen joutuu miettimään eläimen elämää ja kuolemaa, se tuo mukanaan kohtuuden.

Suomalaiset syövät enemmän lihaa kuin koskaan. Se on paitsi epäterveellistä, myös haitallista ympäristölle ja ilmastolle. Jos ihmiset tappaisivat itse eläimensä, muuttuisiko ravinto kasvispainotteisemmaksi?

Utraiainen uskoo, että heidän perinteen elämäntapansa on uusi normaali, tulevaisuutta, joka vie suomalaiset kohti kestävämpää elämää. Osittain luonnosta elantonsa saaville mikrotiloille olisi maankunni sa tilaa ja tilausta.

Yksi tärkeä kulma ylikulutuksen teemaan ovat Utraiasen mukaan ”utopistihipit”, ihmiset, jotka uskovat jatkuvaan talouskasvuun. Kasvun logiikka ei istu Utraiasen järkeen, vaikka miten päin soviteltisi.

”Ja meillä nämä hipit istuvat hallituksessa.”

Utraiasen mielestä on mahdotonta nojata jatkuvan kasvun malliin, koska planeetta ei sitä kestä.

Hän arvioi, että tekniikalla ja kierrätyksellä voidaan ratkaista vain neljännes ylikulutuksen ongelmista. Lääke parempaan on yksinkertainen, ja tyly.

”On kulutettava vähemmän. Vaikka energia tuotettaisiin puhtaalla aurinkoenergialla, on ajettava vähemmän kilometrejä, on lennettävä vähemmän.”

Lisäksi on omistettava kanoja, joiden panosta proteiinintuotantoon Utraiainen pitää lähes maagisena.

”Mieti kun lehmä pyöräyttäisi tommosen murkulan joka päivä. Se mitä kana tekee, on ihan mieletöntä!”

Utraiainen nousee sohvaltaan ja laskee kahvikupin pöydälle.

”Jaha. Menen katsomaan, joko se on kuollut.”

Kahvihetken aikana Olaf on muuttunut lopullisesti lihaksi. Sen silmä on lasittunut, elonmerkkejä ei ole.

Pujotamme köydet mullin jalkoihin ja vedämme sen ulos puhtaalle nurmikolle. Utraiainen on päättänyt, että nyljemme sen niin kuin hirven metsään, maassa. Tai minä sen nyljen, Utraiainen ei käsitään pysty muuta kuin opastamaan.

Kun viimein hilaamme mullin keskivartaloa lasten keinupuuhun roikkumaan, Utraiainen myhäilee.

”Tämä meni hyvin.”

Pesemme saunalla kädet ja marssimme pirttiin.

Tuntuu, että voisi olla sopiva hetki puhua sivistyksestä ja kirjallisuudesta.

Janne Utraiainen pötköttelee jälleen puusohvalla omalla paikallaan. Olemme syöneet emännän loihitman mahtavan aterian, inarilaista kukkopoikaa riisillä. Inari sytyttää isän pyynnöstä takkaan tulet.

Mainitsen kirjallisuuden, ja Utraiasen silmiin ilmestyy ilo.

”Kirjat ovat mahtavia. Ne ovat keino nähdä maailmaa itsensä ulkopuolelta, toisten näkökulmasta. Kirjoista puhutaan ainakin täällä pohjoisessa vähän, vaikka niiden pitäisi olla niin kuin formulat ja jääkiekko, että tuolla kaveri kysyisi toiselta, että minkä kirjan sinä olet nyt lue-nut.”

Utraiainen lukee koko ajan, kaikenlaista kirjallisuutta. Terho Myrskyläisen kirjasto-autosta teoksia vyöryy kotiin kottikärjylasteittain. ”Terhon bussi” on syrjäkylän sanataiteilijalle niin tärkeä, että hän piti kirjansa toisen julkistamistilaisuudenkin siellä.

Utraiasen mielestä kaikkien ihmisten pitäisi lukea.

”Lukemisen globaali hyöty on nähdä valheen läpi. On paljon ideoita ja informaatiotulvaa, ja lukemisen kautta voi nähdä valheen.”

Utraiasen esikoinen on juuri tullut kauppoihin, mutta hän kirjoittaa jo kolmatta teostaan.

Toinen kirja kertoo tarinoin ja valokuvien perheen elämästä Turvejärvellä. Mukana on myös Katjan blogitekstejä. Parhaillaan hän kirjoittaa romaanin nimeltä *Vesisen*, jonka idea tulee hylkeenpyyntireissulta.

Nuorena Utraiainen pyrki tosissaan laskuvarjojääkärikouluun. Nyt hän on siviilipalvelusmies ja pasifisti, ”Jussi Niimistön erikoisjoukkoja”, kuten hän itseään kuvailee. Hän poistui reservistä heti, kun nykyinen hallitus aloitti työnsä.

SUNNUNTAI

Janne Utraiasen mielestä lihansyönnin ongelmia ovat tehotuotanto, viljelymaan käyttäminen eläinten kasvatukseen ja tuotannon ja kulutuksen erkaantuminen.

Teurastuspäivänä Tinka-kissa saa osansa.

”Tämä minun pasifismi liittyy sellaiseen ajatukseen, että väkivalta on väistämätön osa luontoa. Väkivaltaa tapahtui tänäänkin, sen yhden pienen luodin ja puukon kautta. Ihmisen ainoa mahdollisuus yhteisönä ja yksilönä, osana laumaa, on sivistys”, Utraiainen lausuu, ja ajatus kohoaa matalan majan kattoon, leviää sieltä koko tupaan vastustamattomana, kypsänä kuin emännän paistamien lettujen tuoksu.

”Vain ja ainoastaan sivistyksen kautta voidaan murtaa elimellinen, luonnon väkivalta. Mutta sivistystä ei voi rajata akateemiseksi. Tähän sopii Erno Paasilinnan ajatus, että ainoita oppineita ovat itseoppi-neet, muut ovat opettettuja. Se sisältää ajatuksen, että sivistys on sivistystä kaikille.”

Suloisen 90-lukuista ajattelua. Näin voi puhua vain ihminen, joka ei hallinnoi aivuttakaan sosiaalisen median tilii ja jonka kännykällä voi vain soittaa ja lähettää tekstiviestin.

Utraiainen nousee, hipsii keittiöön ja kuikulee kulhoihin.

”Pitäisiköhän paistaa sitä lihaa? Alkaa olla nälkä.”

Utraiainen pilkkoo mullin maksaa. Työ käy hitaasti.

Hän nauraa käsilleen, kun ei muuta-kaan voi.

”Ei uskoisi, että olen joskus ollut kokki!”

Kädet eivät nouse enää kovaan työhön ja raskaimpiin kotiaskareisiin, mutta näppäimiin sormet vielä osuvat. Siksi kirjoittaminen on Utriaiselle kaikki. Se on voita ja leipää. Intohimo ja tulevaisuutta.

Utraiainen on haaveillut pitkään kirjailijan työstä, supatellut vaimolleen, että kunpa voisi joskus jättää reissutyöt ja olla vain kotona ja kirjoittaa. Kunpa saisi vaihtaa sen levottoman maailmalla riekkimisen ajatuksen ja hengen vapaudeksi.

Nyt se on totta. Siitä on käsiä kiittäminen. ■

Janne Utraiainen tainnutti lapinlehmämulli Olafin, eikä se ehtinyt kauran rouskutukseltaan tajuta lähtöään.